

Економіка сільського господарства

Могильний О.М., д-р екон. наук
Секретаріат Кабінету Міністрів України

Герасименко Н.А., аспірант
Міністерство аграрної політики України

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ АГРАРНИХ СЕКТОРІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Розглянуто пріоритетні напрями національних політик щодо підтримки сільського господарства, сільських територій та аграрних ринків України і Польщі. Зроблено порівняльний аналіз стану і шляхів реалізації конкурентних переваг аграрних секторів двох сусідніх держав. Обґрунтовано необхідність коригування бюджетних цільових програм підтримки аграрної сфери з урахуванням активної участі України у міжнародному поділі праці та процесах лібералізації глобальних агропродовольчих ринків.

Останнім часом впливові держави-експортери аграрної продукції поступово переходять від політики протекціонізму національних товаровиробників, обмеженого переважно можливостями економік, до політики, узгодженої із зобов'язаннями перед СОТ щодо розміру сукупної внутрішньої підтримки, згортання прямого субсидування експорту, дотримуючись інших правил і засад міжнародної конкуренції на ринках сільськогосподарських і продовольчих товарів. У цих перехідних умовах, за даними Державного комітету статистики України, обсяг експортно-імпортних операцій товарів 1–24 груп УКТ ЗЕД між Україною та Польщею зріс у 2006 р. до 303,5 млн дол. США проти 113,6 у 2003 р., або майже в 2,7 раза. Незважаючи на зменшення суми негативного (для України) сальдо у взаємній торгівлі з 20,4 до 8,1 млн дол. США, за 2003–2006 рр. питома вага Польщі в імпорті з 25 країн-членів Євросоюзу коливається в межах від 19,2% (2003р.) до 12,1% (2005 р.) і за певних обставин може перевищити 20%-вий рівень, адже після приєднання до Євросоюзу наші сусіди щороку подвоюють позитивне сальдо зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами.

Зазначене переконливо доводить, що Польща розглядає наш внутрішній ринок як перспективний для збуту своєї аграрної продукції. Проте Україна також має не менш амбітні плани щодо утвердження її як світового лідера у виробництві та експорті окремих видів продукції сільського господарства і продовольства, що відповідає національним інтересам, природно-

ресурсному, економічному і кадровому потенціалу нашої держави. На нашу думку, досягнення наміченого можливе завдяки сучасній аграрній політиці, спрямованій за трьома стратегічними напрямками: а) всебічна і послідовна реалізація наявних порівняльних переваг аграрного сектора економіки; б) завершення всередині країни інституційного процесу створення конкурентного середовища, притаманного ринковій економіці; в) забезпечення розширеного відтворення людського і соціального капіталу на селі та сталого розвитку сільських територій.

Дослідження з питань загальних тенденцій і специфіки ринкових трансформацій аграрних політик України та Польщі, які розпочато майже одночасно в 90-х рр. минулого століття, та соціально-економічних результатів цього процесу є досить різноманітними, їх результати представлені в численних журнальних публікаціях, монографіях та інших друкованих і електронних ЗМІ. Значний науковий внесок у розвиток теми зроблено О.Бородіною, М.Березою, К.Венгляжі, В.Власовим, Т.Зінчук, М.Зубцем, М.Кропивко, Е.Крупінським, І.Сініциною, Б.Панасюком, Н.Чудаковою [1–8]. Системний аналіз кількісних і якісних характеристик конкурентоспроможності агропродовольчого сектора України на світовому і внутрішньому продовольчих ринках, місця і ролі у цій сфері інституту державної аграрної політики здійснено в науковій доповіді Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України [9]. Оцінку порівняльних переваг сільського господарства в умовах економічної інтеграції та рівня конкурентоспроможності економік України і Польщі, залежно від їх місця в міжнародних рейтингах за багатокритеріальним підходом, розглянуто Ю.Біликом, О.Файчук, Ж.Поплавською та А.Ліманським [10, 11]. Можна назвати й інших авторів та їх праці, але й згадане дає уяву про надзвичайну зацікавленість дослідників питаннями конкурентоспроможності державної аграрної політики та її адекватності зовнішнім і внутрішнім викликам.

Зважаючи на те, що досліджувані нами економічні процеси і явища розвиваються динамічно, реальним є попит на здійснення моніторингу національних політик підтримки аграрного сектора з державних бюджетів України та Польщі, визначення рівня їх конкурентоспроможності за критеріями ринкової економіки і впливу на розв'язання проблем ефективності аграрного виробництва, стабілізації внутрішніх ринків продовольства та сталого розвитку сільських територій. Зазначене певною мірою сприятиме виконанню Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про економічне співробітництво щодо розвитку торговельно-економічних відносин у галузі сільського господарства на засадах рівності та взаємної вигоди, а також роботі українсько-польської Міжурядової комісії з питань економічного співробітництва [12].

Автори статті ставили собі за мету визначити основні напрями розширення зовнішньоторговельних зв'язків господарюючих суб'єктів аграрних економік України і Польщі, а також дати порівняльну емпіричну оцінку бюджетних цільових програм двох країн на предмет сприяння реалізації ними наявних порівняльних переваг.

Гіпотезою цієї публікації є припущення, що конкурентоспроможною є така державна політика, яка забезпечує належні інституційні умови ефективного капіталоутворення з метою раціонального використання основних факторів аграрного виробництва національними суб'єктами господарювання.

Аналіз забезпеченості України та Польщі основними факторами сільськогосподарського виробництва (табл. 1) свідчить, що за майже однакової кількості сільського населення площа сільськогосподарських угідь в Україні в 2,6 рази більша, ніж у Польщі. При цьому розораність території становить 56,2%, що на 2,5 відсоткових пункти менше. За даними ННЦ "Інституту ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського", польські ґрунти порівняно з аналогічними українськими характеризуються кращими гранулометричним складом і структурованістю, більшим вмістом гумусу і поживних речовин. Сумарно все це зумовлює вищий на 5–10 балів бонітет польських ґрунтів. Крім того, територія Польщі має кращі умови зволоженості, м'яку зиму з температурою січня від мінус 1 до мінус 3 градусів (Україна від мінус 4 до мінус 5,5 градусів), а також тривалішу і вологу весну, що сприяє розвитку озимих культур. Структура сільськогосподарських угідь у Польщі є більш екологоощадною, зокрема, менше на 6,8% займає рілля, а луків більше в 3,4 рази, ніж в Україні, сіножатей відповідно 15,9 і 4,7%. Звідси і питома вага тваринництва у валовій продукції сільського господарства Польщі становить 50,5% проти 41,7% в Україні.

Вітчизняний аграрний сектор відстає, і досить суттєво, за показниками продуктивності праці, урожайності зернових і зернобобових культур, цукрових буряків та продуктивності корів. Виробництво валової доданої вартості (ВДВ) у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь дорівнює 158 тис. євро, або 41,1% від досягнутого польськими аграріями і 18,6% від середнього по країнах Євросоюзу. Якщо за обсягами виробництва зернових і зернобобових культур на одного жителя Україна займає лідируючі позиції, то чисельність поголів'я великої рогатої худоби на 100 га сільськогосподарських угідь майже вдвічі менша. Ще більше відставання має Україна з річного виробництва м'яса всіх видів на одного жителя – всього 34 кг, або 40% від досягнутого Польщею.

Конституцією Республіки Польща визначено, що основою її аграрного устрою є сімейні господарства, які обслуговуються, в основному, членами сім'ї з сезонним використанням найманих працівників. За ними закріплено 88% сільськогосподарських угідь, а середній розмір господарства становить

Таблиця 1

Порівняльна характеристика аграрного потенціалу й ефективності його використання Україною, Польщею та Євросоюзом станом на 2005 р.

Показник	Україна	Польща	ЄС (25)	Україна, % до (або інше)	
				Польща	ЄС
Населення, млн осіб	46,7	38,1	461,4	122,6	10,1
у тому числі сільське населення	15,1	14,7	~ 109,3	102,7	13,8
Питома вага сільського населення, %	32,4	38,5	23,7	- 6,1	+ 8,7
Площа сільгоспугідь, млн га	41,7	15,9	~ 168,6	262,3	24,7
Розораність території, %	56,2	58,7	–	- 2,5 в.п.	–
Площа сільгоспугідь на одну особу, га	0,88	0,42	~ 0,36	+ 0,46	+ 0,52
Питома вага сільського господарства у ВВП, %	10,9	3,3	2,0*	+ 8,9	+ 1,3
Питома вага зайнятих у сільському господарстві, %	19,2	16,2	4,3*	+ 3,2	+ 14,9
ВДВ сільського господарства у розрахунку на: 1000 га сільгоспугідь, тис. євро	158	384	849	41,1	18,6
одного працівника, зайнятого в галузі, тис. євро	1,6	1,8	23,2	88,8	6,9
Виробництво зернових і зернобобових культур на одного жителя, кг	881	776	562	113,5	156,8
Урожайність зернових і зернобобових культур, ц/га	26,0	32,3	54,3	80,5	47,9
Урожайність цукрових буряків, ц/га	248,2	410	–	60,5	–
Чисельність поголів'я великої рогатої худоби на 100 га сільгоспугідь, гол.	15,6	34,5	52,3	45,2	29,8
Виробництво м'яса всіх видів на одну особу, кг	34	85	94*	40,0	36,2
Удій молока від однієї корови, кг	3487	4204	6089	82,9	57,3

* Євросоюз (15).

Джерело: Сільське господарство України за 2005 рік: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2006. – 366 с.; дані Євростату [Електронний ресурс]. – Доступний з: <www.eurostat.int/comm/eurostat>; Сельское и пищевое хозяйство в Польше / Министерство сельского хозяйства и развития села. – Варшава, 2006. – 76 с.; інформація Центру сільськогосподарського дорадництва в м. Брвіново та власні розрахунки.

7,5 га (в Україні за даними Держкомстату на 01.06.06 середній розмір сільськогосподарських підприємств – 1130 га, фермерських господарств – 92 га, особистих селянських господарств (ОСГ) – 1,2 га). Станом на 2004 р. у Польщі 10% господарств були високотоварними і успішно конкурували з

українськими товаровиробниками, 62% (~1,1 млн) – це дрібні господарства з низькою товарністю (аналогом в Україні є 11,3% або 590 тис. ОСГ) і 28% (499 тис.) – вирощують продукцію для задоволення власних потреб, але дохідність на одного члена такого господарства може бути і нижчою за прожитковий мінімум [13]. Останній сектор селянських господарств Польщі подібний до 12,9% (691 тис.) вітчизняних ОСГ, які вирощують продукцію лише для власних потреб.

На думку вітчизняних фахівців, Польща є вдалим прикладом для України щодо запровадження системи регулювання ринкового обігу сільськогосподарських угідь. Його підпорядковано досягненню таких пріоритетних цілей: а) рівномірному розвитку сільської місцевості; б) збереженню привабливості сільського укладу життя, особливо для молоді; в) конкурентному розвитку середніх за розмірами угідь господарюючих суб'єктів. У цій державі з 1990 р. земля купується і продається як полякам, так і іноземцям. Проте в 2003 р., перед вступом до Євросоюзу, у Польщі було запроваджено низку обмежувальних норм, зокрема, сімейними стали визнаватися господарства з площею угідь не більше 300 га, а їх продаж почав здійснюватися через спеціальне Агентство сільськогосподарської нерухомості (створене у 1992 р.), але за умови, що загальна площа земель потенційного покупця не перевищуватиме 500 га. Крім того, сімейним господарствам почали надаватися довгострокові кредити за пільговими умовами [14]. Таким чином, було суттєво обмежено можливість надмірної концентрації сільськогосподарських угідь поза сектором сімейних господарств, для яких було значно полегшено доступ до вільних земель, порівняно з великими компаніями, що унеможливить у майбутньому суто спекулятивні трансакції із землею.

Незважаючи на вжиті заходи щодо сприяння економічному обігу земель, у Польщі у 2002 р. під паром і перелогами знаходилось 2,3 млн га ріллі, або 17,6% загальної площі. Ринок землі активізувався лише після поширення преференцій Спільної аграрної політики Євросоюзу (САП ЄС) на польських фермерів та очікуваною у зв'язку з цим прибутковістю аграрного бізнесу. Разом з тим експерти вважають, що ціни на землю у Польщі ще не відповідають її реальній вартості і є заниженими. Наприклад, у 2005 р. ціна одного гектара ріллі середньої якості тут становила 2048 євро, якіснішої – 2733, а луків – 1526 євро [15].

Політика підтримки сільського господарства. Важливо наголосити на тому, що фінансова підтримка сільського господарства з державного бюджету Польщі є додатковим джерелом до коштів, які виділяються з бюджету Євросоюзу. Оскільки Польща з 2004 р. отримала дотації у розмірі 25% суми, яку виділяють фермерам 15 країн – старих членів Євросоюзу, то передбачено щорічне збільшення їх до 100% у 2013 р. У цілому у 2005 р. порівняно з

2003 р. втричі збільшились обсяги фінансування сільського господарства, розвитку села й аграрних ринків, у тому числі з національного бюджету на 59%, а з бюджету Євросоюзу – в 11 разів [див. 15, с. 59]

Дані табл. 2 свідчать, що в Україні кожна друга з 18 виробничих програм, спрямованих на розвиток сільського господарства, має приблизно однакове спрямування з Польщею, але при цьому діють різні механізми (порядки) їх використання товаровиробниками. В Україні постійно зростають вимоги до учасників державних програм, ускладнюються процедури отримання бюджетних коштів та форми звітності за їх використання. Внаслідок штучного відбору підприємств, які отримують бюджетну підтримку, середні й малі господарства втрачають перспективу подальшого розвитку. Із загальної кількості фермерів коштами за цими програмами користуються не більше 2%, а ОСГ, які вирощують 60% валової продукції сільського господарства, майже позбавлені державної уваги. Отже, левову частку державної підтримки отримують фаворити державних органів влади – великотоварні господарства, агрохолдинги різного типу, які й без бюджетних преференцій демонструють високу конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Найбільшу питому вагу в загальних видатках, які отримав вітчизняний аграрний сектор у поточному році, мають тваринницька дотація (37,9%) і підтримка рослинництва (25,4%). За програмами, що не мають аналогів у Польщі, внаслідок обмеженості коштів із року в рік надаються конкурентні переваги окремим підприємствам (крім агрохімічної паспортизації земель і проведення земельної реформи), що суперечить засадам рівності всіх суб'єктів господарювання стосовно доступу до фінансових і матеріально-технічних ресурсів. Серед іншого це: 1) підтримка підприємств, які працюють в особливо складних кліматичних умовах; 2) закладання і догляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками; 3) часткова компенсація вартості складної вітчизняної техніки; 4) підтримка хмелярства; 5) кредитування операцій з фінансового лізингу сільськогосподарських машин і обладнання.

У Польщі всі господарства мають реальну можливість залучати бюджетні асигнування при дотриманні вимог відповідної програми, кваліфікованого оформлення заявки на участь у ній та своєчасного звіту про їх використання. Тут причиною відмови щодо участі сімейного господарства в тій чи іншій програмі не може бути відсутність коштів у державному бюджеті. Саме завдяки цьому держава створює більш-менш однакові умови для економічної конкуренції товаровиробників, а це – суттєва відмінність фінансування пріоритетних програм в Україні і Польщі.

Програми, що не фінансуються в Україні, але задовольняють потреби польських аграріїв і дають їм уже сьогодні відчутні конкурентні переваги на внутрішньому і зовнішньому ринках, такі: 1) органічне сільське господарство; 2) доплата при закупівлі палива сільськогосподарськими виробниками;

Таблиця 2

Бюджетна підтримка розвитку сільського господарства у 2006–2007 рр., яка здійснюється, відповідно, через Міністерство аграрної політики України (загальний і спеціальний фонди) та Міністерство сільського господарства і розвитку села Польщі (включаючи спеціальні цільові резерви)

Назва видатків та кредитування з державного бюджету в Україні / у Польщі	Україна, млн грн			Польща, млн злотих		
	2006 р.	2007 р. (план)	2007 р. у % до 2006 р.	2006 р.	2007 р. (план)	2007 р. у % до 2006 р.
Боротьба зі шкідниками та хворобами рослин / Захист рослин	4,7	5,0	107,3	8,8	2,6	30
Селекція в тваринництві та птахівництві / Всепольський центр тваринництва	109,5	125,0	114,2	0,9	8,4	933
Тваринницька дотація / Біологічний розвиток тварин та підтримка сектора м'ясного скотарства	639,2	1397,5	218,6	87,4	123,8*	118
Підтримка рослинництва / Біологічний розвиток рослин	970,7	935,0	96,3	33,1	32,8	99
Селекція в рослинництві / Центр досліджень сортів рослин	87,2	90,0	103,2	30,8	31,0	101
Здешевлення страхових премій, сплачених суб'єктами аграрного ринку / Доплата до страховки вирощування рослин і тварин	10,0	50,0	501,9	55,0	100,0*	182
Фінансова підтримка підприємств шляхом здешевлення кредитів	319,5	66,7	20,9	15,0	–	–
Протиепізоотичні заходи та запобігання розповсюдженню збудників інфекційних хвороб тварин / Боротьба з інфекційними захворюваннями тварин	132,7	165,2	124,5	77,5	229,5*	296,1
Збереження, відтворення та забезпечення раціонального використання земельних ресурсів** / Фінансування із центрального фонду захисту сільгоспугідь	7,3	9,5	130,4	20,8	19,6	95,2
Дев'ять програм, які фінансуються тільки в Україні	521,2	838,8	160,9	–	–	–
Шість програм, які фінансуються тільки в Польщі	–	–	–	5138,7	5253,1	102,2
Усього	2802,0	3682,7	131,4	5468,0	5800,8	106,1
Бюджетних видатків на один га сільгоспугідь, грн/злотих	67,2	88,3	–	343,8	364,8	–

* Із них 20,0 млн. злотих фінансується за рахунок спеціальних цільових резервів.

** Починаючи з 2007 р. зазначена програма поширюється винятково на землі державної форми власності, а головним розпорядником цих коштів та коштів на проведення земельної реформи є Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

Джерело: Звіт про виконання Державного бюджету України за 2006 рік / Державне казначейство України. – К., 2007.; Сельское и пищевое хозяйство в Польше / Министерство сельского хозяйства и развития села. – Варшава, 2006. – 76 с.; інформація Центру сільськогосподарського дорадництва в м. Брвіново та власні розрахунки.

3) збереження основної меліоративної техніки; 4) допоміжні ферми; 5) фінансування САП ЄС, рибальства та оперативних програм. На останній програмі доцільно зупинитися докладніше, оскільки її частка в загальних бюджетних видатках 2007 р. на підтримку розвитку сільського господарства становить 78,5%, або 4,5 млрд злотих.

Річ у тому, що основні напрями і пріоритети аграрної політики Польщі мають повністю відповідати цілям САП ЄС, які визначено ст. 33 Договору про заснування Європейської Спільноти, а саме: а) підвищенню продуктивності сільського господарства через сприяння технічному прогресу; б) раціональному розвитку сільськогосподарського виробництва; в) оптимальному використанню всіх факторів виробництва, особливо робочої сили; г) забезпеченню належного рівня життя селян, зокрема збільшуючи особистий дохід працівників галузі [16]. Такими ж конкретизованими є цілі розвитку сільських територій та стабілізації агропродовольчих ринків, але про ці два напрями йтиметься далі. Причому фінансування програм адаптації сільського господарства до стандартів Євросоюзу за результатами 2004–2006 рр. здійснювалось солідарно, але за різного співвідношення: з бюджету Польщі – 30%, з бюджету Євросоюзу – 70%.

У рамках зазначеної програми фінансуються: інвестиції в рілльничі господарства, допомога фермерам віком до 40 років, поліпшення внутрішньої інфраструктури господарств, професійна підготовка фермерів та підвищення їх кваліфікації, первинна переробка сільськогосподарської сировини та маркетинг продукції, концентрація земель на територіях із значною роздільністю земельних ділянок селянських господарств. Заходи щодо концентрації сільськогосподарських угідь до технологічно конкурентних розмірів є надзвичайно актуальними для Польщі, оскільки з 1872 тис. сімейних господарств 26,1% мають у власності від 1 до 2 га, 53,9 – від 2 до 10 га, 19 від 10 до 50 га і лише 1% – понад 50 га. Кошти при цьому спрямовуються на облаштування інфраструктури загального користування селянськими господарствами, об'єднаними в кооперативи: автомобільних доріг, електромереж, водної меліорації, відновлення і ремонт каналів, протипожежного захисту сільських територій тощо. Фактично понесені витрати розподіляються між фермерами (20%), державним бюджетом Польщі (30%) і бюджетом Євросоюзу (50%) [17].

За цією ж програмою на вимогу САП ЄС створена та підтримується в робочому стані низка інститутів: Інтегрована система управління і контролю, Загальна система сільськогосподарської інформації, Мережа даних з бухгалтерії господарств, Система ветеринарного контролю в умовах внутрішнього ринку, Система ідентифікації і реєстрації сільськогосподарських тварин, Система захисту громадського здоров'я, Система контролю за станом рослин та інші, за допомогою яких польські товаровиробники здійснюють структурні

зміни в сільському господарстві, адаптуючись до стандартів і вимог споживачів європейського аграрного ринку.

Крім активізації стимулів селянських господарств щодо об'єднання в кооперативні організації, не менш важливим стратегічним напрямом підвищення їх конкурентоспроможності через бюджетні програми є органічне сільське господарство. У поточному році на це спрямовано 11 млн злотих, або на 35,5% більше проти 2006 р. Польські експерти вважають, що малі й середні господарства мають найбільші можливості для опанування новими технологіями виробництва харчових продуктів екологічно безпечними методами, світовий попит на які постійно зростає. Крім того, на їх думку, це дасть дозволить уникнути радикальної перебудови сільського укладу життя, різкого збільшення безробіття в сільській місцевості та руйнування природних агроландшафтів. За різними оцінками, ще не всі плани вдалося здійснити, проте створено відповідну систему виробництва, контролю і сертифікації екологічного сільського господарства. Лише за 2005 р. кількість органічних господарств зросла майже вдвічі і становила 7183 з площею 162 тис. га (в Україні за неофіційними даними таких підприємств, сертифікованих зарубіжними компаніями, близько 70, а законопроект про органічне виробництво, реєстраційний № 3446 від 16.05.2007 р., прийнято Верховною Радою України лише за основу). Передбачається, що у Польщі до 2010 р. їх кількість зросте до 20 тис. одиниць. Фінансова підтримка такого виробництва, як і в інших країнах-членах Євросоюзу, здійснюється із двох джерел, зокрема, з національного бюджету додатково фінансуються: а) дослідження за тематикою, пов'язаною з екологічним сільським господарством і проведенням аналізів на наявність речовин, заборонених для використання; б) витрати на контроль за господарствами, що здійснюють виробництво екологічними методами; в) заходи на просування екологічного продовольства на ринки, у тому числі участь у національних і міжнародних ярмарках товаровиробників [див. 15, с. 28–31].

В Україні в цілому за 2006–2007 рр. приріст бюджетних асигнувань, спрямованих на підтримку сільського господарства, становить 31,6% проти 6,1% в Польщі, але в розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь вітчизняні товаровиробники номінально отримують у 2007 р. 88,3 грн, а їх польські колеги – 364,8 злотих, або відповідно 13 і 95,2 євро. Нагадуємо, що за програмами на підтримку сільського господарства з бюджету Польщі орієнтовно виділяється 30%, а з бюджету Євросоюзу 70%, тобто сумарна допомога на один гектар може становити 221 євро. Разом з тим це не означає, що обсяги доплат аграріям за діючими програмами можуть зростати залежно від обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. При вступі Польщі в Євросоюз було узгоджено рівень виробничих квот на загальний обсяг валового збору зерна, виробництво і продаж молока, цукру та інших продуктів. У

галузі тваринництва визначено премії на певну кількість великої рогатої худоби, у тому числі корів і молодняка, а також вівцематок [див. 17, с. 119].

У стратегічному плані державна політика щодо реалізації і посилення порівняльних переваг аграрного сектора є все більше залежною від розвитку людського капіталу, реалізації локальних ініціатив сільського соціуму та сталого розвитку сільської місцевості.

Підтримка розвитку села. В Україні та Польщі майже однакова кількість сільського населення, а його питома вага становить відповідно 32,4 і 38,5% (див. табл. 1). На відміну від процесу зменшення чисельності мешканців українських сіл (вперше з 2002 р. спостерігається негативне значення міграції сільського населення працездатного віку), у польських, починаючи з 2001 р., вона зростає. Кількість населених пунктів також удвічі перевищує цей показник і дорівнює 56,9 тис. одиниць. Природно, що середня людність одного населеного пункту в Польщі менша від українського показника – 277 осіб проти 544, або в 1,9 раза. Розподіл сільського населення за віком станом на 1 січня 2006 р. майже збігається: якщо в Україні осіб до 18 років було 24%, то в Польщі – 23,8%, 65 років і старше відповідно 19,9 та 15,4%. Серед облікової кількості штатних працівників сільського господарства та пов'язаних з ним послуг вищу освіту мають в Україні і Польщі відповідно 8,4% (2006 р.) і 5,4% (2004 р.), неповну та базову вищу освіту / середню і після ліцею – 14,2% [18] / 21,5% [див. 15, с. 32–33]. На думку польських спеціалістів, рівень освіти сільського населення є дуже низьким, що значно обмежує можливість його працевлаштування в інших галузях економіки. У кінці 2005 р. кількість безробітних тут становила 2773 тис. осіб, а рівень безробіття (за кількістю зареєстрованих в Управлінні працевлаштування) становила 17,6 проти 19% у 2004 р. В Україні, за даними Державної служби зайнятості, на початок 2007 р. із загальної кількості безробітних громадян, які перебували на обліку (759,5 тис.), 405,6 тис., або 53,4% проживали у сільській місцевості, із них 246,5 тис. – працівники сільського господарства. На цей же період 2006 р. було 489 тис. безробітних, що становило 47,2% від загальної їх кількості. Тобто за один рік ситуація на сільському ринку праці погіршилась, оскільки зазначені показники зросли на 83,4 тис. осіб і 6,2 в. п. відповідно.

Польща як член Євросоюзу в методах реалізації Спільної аграрної політики має враховувати особливу природу сільськогосподарської діяльності, що впливає із соціальної структури сільського господарства та з природних відмінностей між різними регіонами. Зокрема, заходи щодо реалізації Плану розвитку сільських регіонів здійснюються через перше платіжне Агентство реструктуризації і модернізації сільського господарства (АРМСГ). Основним завданням цього агентства є виконання посередницьких функцій між кредитними організаціями та селянами. На його діяльність у 2007 р. з бюджету

Конкурентні переваги аграрних секторів України та Польщі

Польщі виділено 7,6 млрд злотих, що майже в 6 разів більше ніж у 2006 р. і становить 83,5% загальної суми, спрямованої на бюджетну підтримку розвитку села (табл. 3). Зазначені кошти витрачаються на потреби сільських жителів. Серед них: надання гарантій комерційним банкам за надані інвестиційні кредити, часткова компенсація відсотків за банківські коротко- та довгострокові кредити, додаткове фінансування будівництва об'єктів інженерної інфраструктури села (дороги, водогін, каналізація тощо), професійне навчання молоді і підвищення кваліфікації селян та інші заходи структурної політики багатофункціонального розвитку галузі і сільських регіонів. АРМСГ здійснює також прямі доплати селянським господарствам за програмами САП ЄС, що фінансуються з бюджету Євросоюзу, але в цій статті їх ми не розглядаємо.

Таблиця 3

Бюджетна підтримка розвитку села у 2006–2007 рр., що здійснюється, відповідно, через центральні органи виконавчої влади України (загальний і спеціальний фонди) та Міністерство сільського господарства і розвитку села Польщі

Видатки державного бюджету України / Польщі	Україна, млн грн			Польща, млн злотих		
	2006 р.	2007 р. (план), %	2007 р. у % до 2006 р	2006 р.	2007 р. (план), %	2007 р. у % до 2006 р. (або ін.)
Підтримка сільськогосподарської дорадчої служби / Центр сільгоспдорадництва	–	$\frac{10,0}{2,7}$	–	8,7	$\frac{9,2}{0,0}$	105,8
Пільгове кредитування сільських забудовників / Кредити на програму підтримки сільських зон*	48,8	$\frac{60,0}{16,5}$	122,9	8,5	$\frac{120,2}{1,4}$	14,1р.б.
Оздоровлення та відпочинок дітей працівників АПК / Фінансування літніх канікул дітей колишніх робітників державних агропідприємств	3,4	$\frac{5,6}{1,4}$	337,3	15,5	$\frac{15,5}{0,2}$	100
Розвиток фізкультури і спорту серед сільського населення	7,4	$\frac{7,8}{2,0}$	105,0	–	–	–
Розвиток комунального господарства у сільській місцевості	16,9	$\frac{20,0}{5,1}$	118,5	–	–	–
Субвенція місцевим бюджетам на придбання шкільних автобусів для перевезення дітей, які проживають у сільській місцевості	68	$\frac{70}{14,7}$	102,9	–	–	–
Субвенція місцевим бюджетам на оснащення сільських амбулаторій та фельдшерсько-акушерських пунктів, придбання автомобілів швидкої медичної допомоги для сільських закладів охорони здоров'я	150	$\frac{100}{26,8}$	66,7	–	–	–

Продовження табл. 3

Видатки державного бюджету України / Польщі	Україна, млн грн			Польща, млн злотих		
	2006 р.	2007 р. (план), %	2007 р. у % до 2006 р	2006 р.	2007 р. (план), %	2007 р. у % до 2006 р. (або ін.)
Першочергове забезпечення сільських населених пунктів централізованим водопостачанням	30	$\frac{38}{10}$	126,7	–	–	–
Захист від шкідливої дії води сільськогосподарських населених пунктів та сільськогосподарських угідь	75	$\frac{77}{20,8}$	102,8	–	–	–
Агентство реструктуризації і модернізації сільського господарства	–	–	–	1286,1	$\frac{7617,7}{83,5}$	5,9 р. б.
Реструктуризація і модернізація харчового сектора та розвиток сільських зон	–	–	–	–	$\frac{1365,1}{14,9}$	–
Інша діяльність	–	–	–	1,3	1,6	123,1
<i>Всього</i>	399,5	$\frac{388,4}{100\%}$	97,2	1320,1	$\frac{9129,3}{100\%}$	6,9 р. б.
Бюджетна підтримка в розрахунку на: сільського жителя, грн / злотих	26,4	25,9	–	91,0	621,0	–
сільський населений пункт, тис. грн / тис. злотих	14,0	13,6	x	23,2	160,4	x

* Кошти передбачено цільовими резервами.

Джерело: Звіт про виконання Державного бюджету України за 2006 рік / Державне казначейство України. – К., 2007; Сельское и пищевое хозяйство в Польше / Министерство сельского хозяйства и развития села. – Варшава, 2006. – 76 с.; інформація Центру сільськогосподарського дорадництва в м. Брвіново та власні розрахунки.

З Державного бюджету України на підтримку розвитку села через Міністерство аграрної політики фінансується п'ять основних напрямів, які за спрямованістю аналогічні польським програмам. Проте в структурі витрат усіх дев'яти програм 64,1% припадає на пільгове кредитування сільських забудовників, субвенцію місцевим бюджетам на придбання шкільних автобусів для перевезення дітей, які проживають у сільській місцевості, субвенцію місцевим бюджетам на оснащення сільських амбулаторій та фельдшерсько-акушерських пунктів, придбання автомобілів швидкої медичної допомоги для сільських закладів охорони здоров'я і захист від шкідливої дії води сільськогосподарських населених пунктів та сільськогосподарських угідь. Уперше в поточному році виділено 10 млн грн на підтримку сільськогосподарських дорадчих служб на селі. Можна без перебільшення стверджувати, що завдяки сприянню Уряду Республіки Польща, її Посольства в Україні та Національної асоціації дорадчих служб України практичний досвід польських колег став надбанням суб'єктів

сільськогосподарської дорадчої діяльності нашої держави. За період 2005–2007 рр. у Польщі пройшли відповідне навчання понад 600 українських дорадників і експертів-дорадників, керівників і спеціалістів сільськогосподарських підприємств усіх форм власності, представників заінтересованих місцевих і центральних органів виконавчої влади, а також молодих учених.

Підбиваючи підсумок аналізу рівнів та відмінностей бюджетної підтримки розвитку села, маємо зазначити, що в Україні в розрахунку на одного сільського жителя її надається на суму 25,9 грн, а на сільській населений пункт – 13,6 тис. грн, у Польщі відповідно – 621 злотий і 160,4 тис. злотих, або в 23,4 і 11,8 раза більше (див. табл. 3).

Стан соціальної сфери села і людського капіталу значною мірою залежить від системного розвитку базових інститутів агропродовольчих ринків, які пов'язують галузь сільського господарства з усіма секторами економіки, і, що важливо, впливають на макроекономічну стабільність у державі. За умови успішного функціонування ринків сільськогосподарські товаровиробники зможуть спрямувати частину своїх прибутків на розв'язання життєво важливих проблем селян.

Державна підтримка аграрних ринків. Для аграрних ринків України і Польщі до 1989–1990 рр. була характерною надмірна централізація, що відповідало системі адміністративно-планової економіки. Проте темпи лібералізації зазначених ринків, методи її здійснення та результати в аналізованих країнах були неоднаковими. Це зумовлено геополітичними чинниками, традиціями господарювання, різними силами інерції раніше набутих міжнародних коопераційних зв'язків в економіці та зовнішніми викликами: Україна тривалий час залишалась (і залишається нині) в силовому полі інтересів Російської Федерації та інших держав колишнього Радянського Союзу, а Польща – Євросоюзу та США. На сьогодні місткість аграрного ринку для польських товаровиробників в 10 разів більша, ніж для наших вітчизняних товаровиробників, адже їм відкрито розвинений Спільний аграрний ринок 27 країн, де нараховується 496 млн споживачів. На ньому відсутні міждержавні кордони, тарифні і нетарифні обмеження, запроваджено спільні протекціоністські бар'єри проти імпорту сільськогосподарської продукції та продуктів її перероблення з третіх країн тощо. Крім того, європейське домогосподарство в середньому витрачає на харчові продукти до 15% сукупного доходу, а тому не настільки чутливе до кон'юнктурних і сезонних коливань цін на продовольство, в Україні ж цей показник становить 52,2%, у тому числі в сільській місцевості – 56,4% [19].

У структурі державних бюджетних коштів України, спрямованих на розвиток аграрних ринків, лівова частка припадає на Програму формування державного продовольчого резерву, проведення заставних та інтервенційних

закупівель Аграрним фондом (створеним у 2005 р.), у Польщі – на Агентство сільськогосподарських ринків (створене в 1991 р.) (табл. 4). Аграрний фонд відповідно до покладених на нього завдань серед іншого: а) виступає замовником під час закупівлі товарів (робіт, послуг) за рахунок коштів державного бюджету; б) продає або купує на акредитованих товарних біржах об'єкти державного цінового регулювання з/або до державного продовольчого резерву, який формується виключно для здійснення товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку; в) здійснює на цьому ринку товарні та фінансові інтервенції шляхом продажу/купівлі окремих об'єктів державного цінового регулювання з метою встановлення ціни рівноваги (фіксингу) у розмірі не більше максимальної/мінімальної закупівельної ціни; г) забезпечує поширення інформації про кон'юнктуру аграрного ринку; д) подає пропозиції щодо переліку об'єктів та періодів державного цінового регулювання [20].

Таблиця 4

Бюджетна підтримка розвитку аграрного ринку у 2006–2007 рр., що здійснюється, відповідно, через Міністерство аграрної політики України (загальний і спеціальний фонди) та Міністерство сільського господарства і розвитку села Польщі

Видатки та кредитування з державного бюджету	Україна, млн грн			Польща, млн злотих		
	2006 р.	2007 р. (план)	2007 р., у % до 2006 р.	2006 р.	2007 р. (план)	2007 р., у % до 2006 р.
Наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільгосппродукції	42,0	8,7	20,7	–	–	–
Виставкові заходи у сфері АПК	7,6	8,0	105,3	–	–	–
Забезпечення діяльності Аграрного фонду	7,7	18,4	239,0	–	–	–
Формування державного продовольчого резерву, проведення заставних та інтервенційних закупівель Аграрним фондом	291,7*	685,0*	234,6	–	–	–
Державна інспекція з контролю за якістю сільгосппродукції та моніторинг її ринку	0,1	0,3	300,0	–	–	–
Інспекція якості харчових продуктів	–	–	–	18,0	17,4	96,8
Інша діяльність	–	–	–	3,1	3,1	100,0
Торгівля – Агентство сільськогосподарського ринку	x	x	x	153,0	465,8	304,5
Усього	349,1	720,4	206,0	174,1	486,3	279,3

* За рахунок повернення раніше наданих кредитів з державного бюджету.

Джерело: Звіт про виконання Державного бюджету України за 2006 рік / Державне казначейство України. – К., 2007; Сельское и пищевое хозяйство в Польше / Министерство сельского хозяйства и развития села. – Варшава, 2006. – 76 с.; інформація Центру сільськогосподарського дорадництва в м. Брвіново та власні розрахунки.

У 2007 р. на виконання зазначених функцій Аграрному фонду передбачено 685 млн грн, або в 2,3 раза більше ніж торік. За його даними у 2005–2006 рр. закуплено до продовольчого резерву майже 309 тис. тонн зерна, у тому числі 266,5 пшениці і 42,4 тис. тонн жита на загальну суму 214,6 млн грн. Аграрним фондом станом на 1 липня 2007 р. також надані бюджетні позики сільськогосподарським товаровиробникам під заставну закупівлю 257,7 тис. тонн пшениці і 7,1 тис. тонн жита врожаю 2006/2007 маркетингового року на суму 138,5 млн грн. Майже все заставлене зерно в установлені строки було повернуто його власникам, оскільки цінова кон'юнктура на ринку зерна була для них сприятливою. Проте значні резерви щодо стабілізації цін на внутрішньому ринку зерна та соціально значущих продуктів його перероблення приховані в більш злагодженій взаємодії Аграрного фонду з іншими державними операторами – Державним комітетом України з державного матеріального резерву та Державною акціонерною компанією "Хліб України".

Агентство сільськогосподарського ринку в Польщі за перехідний період до вступу в Євросоюз (1991–2004 рр.) забезпечувало стабілізацію ринків і захищало певний рівень доходів аграрних товаровиробників, а з травня 2004 р. є другим після АРМСГ платіжним Агентством, на яке покладено управління 50 механізмами САП ЄС на 20 ринках сільськогосподарських товарів. Загалом воно виконує 3 основні функції: запровадження законодавства Євросоюзу, платіжну та інформаційну. У першій половині 2006 р. Агентство адмініструвало на агропродовольчих ринках такі механізми: 1) інтервенційні закупівлі та реалізацію зерна, цукру і масла вершкового; 2) доплати за зберігання сирів довготермінової витримки і масла вершкового на приватних складах; 3) доплати за виробництво і перероблення семи видів сільськогосподарської продукції; 4) підтримання внутрішнього попиту (надання продовольства найбільш вразливим верствам населення країн-членів Євросоюзу, доплати неприбутковим закладам і організаціям за придбане масло вершкове і за споживання молока і молокопродуктів закладами освіти, розподіл фруктів і овочів, які не передбачені для продажу, підтримання рекламних та інформаційних заходів на ринках окремих сільськогосподарських продуктів, що на 50% фінансується з бюджету ЄС); 5) регулювання зовнішньоторговельного обігу через надання дозволів на експортно-імпорتنі операції та експортних субсидій (компенсацій) на зерно, молоко і молочні продукти, цукор, яловичину і телятину, свинину, птицю і яйця, свіжі овочі і фрукти, а також перероблених продуктів групи "non-aneks"¹; 6) фінансування картоплярів за обсягами квот на виробництво крохмалю і власників тютюнових плантацій та використання коштів Фонду на просування продукції молочної промисловості на зовнішні ринки. За 2005 р. і 5 міс. 2006 р. Агентство витратило понад 2,4 млрд злотих,

¹ Продукти групи "non-aneks" – це товари не охоплені додатком 1 до Амстердамського договору, наприклад, тістечка, шоколад, морозиво, кондитерська випічка та ін.

у тому числі на ринках цукру – 34,9%, зерна – 32,3%, тютюну – 14,2% і молока – 8,4% [див. 15, с. 67–68].

Отже, порівнювати повноваження Аграрного фонду в Україні і Агентства сільськогосподарського ринку в Польщі не зовсім коректно, оскільки останнє виконує на порядок більше функцій і майже на всіх аграрних ринках, на які з національного бюджету в 2007 р. виділено майже 466 млн злотих, що втричі більше порівняно з 2006 р.

Для товаровиробників аграрного сектора нашої держави суттєвою перешкодою на шляху до європейського і міжнародного ринку були і залишаються відмінності в технічних регламентах, санітарних і фітосанітарних вимогах, у системах стандартизації і сертифікації продукції. За кошти, виділені Міністерству аграрної політики України у 2007 р. (8,7 млн грн) на наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, буде розроблено лише 320 нормативних документів у цій сфері. Потреба ж у коштах на цю роботу є значно більшою, щорічно фінансування з державного бюджету, на думку спеціалістів, повинно бути не менше 40 млн грн.

Одним із важливих показників ефективності державної політики підтримки аграрних ринків є індекси цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси і послуги, що використовуються під час її виробництва, а також паритетність міжгалузевих відносин. З аналізу даних табл. 5 видно, що розмах варіації або відхилення до попереднього року за всіма аналізованими позиціями в Україні на порядок більше порівняно з Польщею. Наприклад, індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції коливається від 87,4 до 155,8% (різниця 68,4 в. п.), а в Польщі від 92,6 до 114,7% (різниця 22,1 в. п.). Відхилення від паритетності цін не на користь галузі сільського господарства спостерігається в Україні з 2002 по 2006 рр., у Польщі несприятливий у ціновому відношенні був лише 2002 рік. Це свідчить про нестабільність процесу ціноутворення на внутрішньому ринку України, що негативно позначається на результатах фінансово-господарської діяльності вітчизняних товаровиробників, а в кінцевому підсумку – знижуються їх конкурентні позиції.

Поширення механізмів САП ЄС на польських аграріїв позначилось також на торгівлі наших країн. Дані табл. 6 свідчать про те, що сумарно обсяг торгівлі за 2004–2006 рр. сягнув 663,4 млн дол. США, а питома вага товарів 1–24 груп УКТ ЗЕД з країнами-членами Євросоюзу становить 14,7%, у тому числі в експорті – 15,9%, в імпорті – 14,0%. За аналізований період сальдо складається на користь наших сусідів і дорівнює майже 111 млн дол. США. Україна є по-суті нетто-імпортером за такими групами товарів: "Різні харчові продукти", "М'ясо і м'ясопродукти", "Тютюн", "Живі тварини", "Цукор і кондитерські вироби" та "Живі рослини і продукти квітникарства". Одночасно вона має суттєві порівняльні і конкурентні переваги щодо виробництва олій рослинного походження, зернових культур, насіння і плодів, тобто в тор-

Конкурентні переваги аграрних секторів України та Польщі

гівлі з Польщею національні товаровиробники реалізують ті ж переваги, що й на глобальному агропродовольчому ринку.

Таблиця 5

Індекси цін на основні види сільськогосподарської продукції, на спожиті в сільському господарстві матеріально-технічні ресурси і послуги та їх паритету в Україні та Польщі за 2000–2006 рр.

Показник	Україна				Польща			
	2000	2002	2004	2006	2000	2002	2004	2006
Індекси цін реалізації сільгосппродукції, % до попереднього року								
Продукція сільсько-го господарства	155,8	87,4	105,7	102,4	114,7	92,6	111,4	102,6
Продукція рослинництва	168,2	87,8	93,3	114,1	107,4	99,8	93,1	114,7
Продукція тваринництва	138,5	86,6	134,2	88,8	118,8	88,8	122,3	96,7
Індекси цін на промислові продукти і тарифи на послуги, спожиті в сільському господарстві, % до попереднього року								
Сукупний індекс витрат на виробництво сільгосппродукції	131,9	102,5	119,9	124,4	111,9	101,9	108,9	100,5
Індекси паритету цін реалізації сільгосппродукції та цін на промислові товари і тарифи на послуги, спожиті в сільському господарстві								
Співвідношення індексів цін реалізації сільгосппродукції до індексів витрат на виробництво сільгосппродукції	118,1	85,3	88,2	82,3	102,9	90,8	102,2	102,0

Джерело: Сільське господарство України за 2005 рік: Стат. зб. / Держкомстат України. – К, 2006. – С. 60, 132–133; Сільське господарство Польщі за 2006 рік: Стат. зб. [Електронний ресурс] / Центральне статистичне бюро Польщі. – Доступний з: <<http://www.stat.gov.pl>>; власні розрахунки.

Таблиця 6

Експортно-імпортні операції з товарами 1–24 груп УКТ ЗЕД України та Польщі сумарно за 2004–2006 рр., тис дол. США

Назва товарів	Експорт	Імпорт	Сальдо
Живі тварини	156	29412	-29256
М'ясо і м'ясопродукти	67	45641	-45574
Риба і рибопродукти	1110	4168	-3058
Молоко і молочні продукти	14155	14617	-462
Інші продукти тваринного походження	10413	1586	+8827
Живі рослини та продукти квітникарства	–	7129	-7129
Різні харчові продукти	2088	49914	-47826
Овочі і коренеплоди	10560	9918	+642
Плоди і горіхи; цитрусові	60775	23980	+36795
Зернові культури	4789	21	+4768
Продукти борошномельного виробництва	970	6857	-5887
Насіння і плоди олійних рослин	37540	8271	+29269

Продовження табл. 6

Назва товарів	Експорт	Імпорт	Сальдо
Жири та олії тваринного або рослинного походження	48978	2292	+46686
Цукор і кондитерські вироби з цукру	6785	14014	-7229
Продукти із зернових культур	3052	11374	-8322
Залишки і відходи харчової промисловості	49324	54472	-5148
Тютюн	742	31265	-30523
Інші продукти*	24902	72401	-47499
Всього за 1–24 групами УКТ ЗЕД	276371	387320	-110949
Всього за 1–24 групами УКТ ЗЕД з ЄС	1736600	2768900	-1032300
Питома вага 1–24 груп УКТ ЗЕД з ЄС, %	15,9	14	–

* Кава, чай, прянощі; камеді, смоли; продукти з м'яса риби; какао та продукти з нього; продукти переробки овочів; алкогольні і безалкогольні напої.

Джерело: розраховано за даними статистичного збірника Держкомстату України "Співробітництво між Україною та країнами ЄС" за 2004, 2005 і 2006 роки.

З огляду на світові тенденції стосовно альтернативного використання так званих енергетичних культур, зміни клімату та зростання чисельності населення Землі саме переваги за зазначеними продуктами дадуть змогу українському агропромисловому сектору зайняти лідируючі позиції серед глобальних конкурентів. Щодо інших видів продукції сільського господарства, то, згідно з теорією альтернативних витрат, Україні важливо виробляти їх не менше третини внутрішньої потреби, тобто обсягів, які гарантують продовольчу безпеку домогосподарств. При цьому вивільнені ресурси бажано спрямовувати на вдосконалення технологій виробництва товарів, які вже є на сьогодні і будуть у перспективі конкурентними за ціною, якістю і новизною.

Підсумовуючи результати здійсненого аналізу, можна стверджувати таке:

по-перше, польські сільськогосподарські товаровиробники повною мірою використали всі програми та інструменти САП ЄС, значно наростивши свою конкурентоспроможність у тому числі шляхом економії на транзакційних витратах. Уперше з 2004 р. вони стали нетто-експортерами на світовому і європейському аграрному ринку окремих продуктів рослинництва, фруктів, овочів та продукції тваринного походження. Крім інституційних переваг, порівняно з Україною Польща як член Євросоюзу, за 2004–2006 рр. внесла до Брюсселя майже 6,3 млрд євро, а отримала допомогу 11,9 млрд євро. Поступовим нарощуванням трансфертів від 25% у 2004 р. до 100% у 2013 р. від обсягів, які отримують старі члени Євросоюзу, пропорційно зростатимуть і прямі субсидії селянським господарствам, дотації на розвиток сільських територій і модернізацію агропродовольчого ринку;

по-друге, маємо усвідомити, що українські товаровиробники є інституційно неспроможними адекватно реагувати на внутрішні і зовнішні виклики мінливого конкурентного середовища до завершення структурних реформ в агропромисловій сфері на ринкових засадах. Потрібно, нарешті, визначитися, хто ж є реальним власником основного національного багатства – земель

сільськогосподарського призначення та сформувати функціонуючі інституції, які б забезпечували контроль держави за їх цивілізованим ринковим обігом. У цьому контексті досвід Польщі є корисним для України і потребує значно глибшого вивчення.

по-третє, головна мета аграрної політики перехідних економік – досягнення сталого конкурентоспроможного розвитку аграрного сектора економіки шляхом гармонізації інтересів національних виробників і споживачів продовольства та сировини на внутрішньому ринку. Аграрний ринок також чутливо реагує на зміну відсоткових ставок комерційних банків, рівень інфляції, обмінний курс гривні до доллара США і євро, дефіцит державного бюджету та інші макроекономічні показники. Нестабільність у цій сфері спричинює зниження конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, дестабілізацію результатів фінансово-господарської діяльності аграрних формувань, загострення конфліктів між державою, представниками аграрного бізнесу та соціально вразливими верствами населення. У цьому контексті можливість укладення угоди про зону вільної торгівлі з Євросоюзом стане новим серйозним випробуванням для аграрного сектора України;

по-четверте, необхідно реалізувати державну цільову програму розвитку українського села до 2015 року, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України 10 вересня 2007 р. № 1158. А головне – розглядати сільські території як загальнодержавну інфраструктуру стратегічного значення, де проживає третина населення України, подолавши в державній аграрній політиці спрощене, суто галузеве і навіть споживацьке, ставлення до села як виробника сільськогосподарської продукції і сировини для промисловості та невичерпного джерела дешевої робочої сили для всіх секторів економіки;

і останнє – протекціоністська політика Євросоюзу щодо сільського господарства негативно сприймається державами із явними порівняльними перевагами і потужним експортним потенціалом, але із значно меншими фінансовими можливостями щодо неринкового субсидування товаровиробників. Україна, ставши членом СОТ, має приєднатися до цих країн з метою формування справедливого конкурентного середовища і усунення надмірних національних і регіональних бар'єрів у глобальній торгівлі продукцією сільського господарства і продовольства. Для цього вже найближчим часом виділення коштів з державного бюджету на підтримку галузі повинно здійснюватись лише на зворотній основі і залежно від конкурентоспроможності аграрних підприємств та здатності їх нарощувати адаптаційні можливості в умовах глобальної конкуренції.

Література

1. *Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції* / За ред. д-ра екон. наук О.М.Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.

2. Береза М., Венгляжи К. Экономические последствия торговли сельхозтоварами в Польше после ее вступления в ЕС // *Економіка АПК*. – 2005. – № 2. – С. 126–131.
3. Власов В., Онищук М. Система підтримки сільського господарства Польщі // *Економіка України*. – 2005. – № 8. – С. 86–90.
4. Зінчук Т. Аграрна політика країн ЦСЄ у контексті інтеграції до ЄС: реалії та перспективи для України // *Економіка України*. – 2006. – № 4. – С. 74–87.
5. Зубець М., Панасюк Б. Сільське господарство Польщі напередодні інтеграції з ЄС // *Актуальні проблеми економіки України*. – К.: Аграрна наука, 2004. – С. 66–76.
6. Кривічко М. Державне інвестиційне забезпечення сільськогосподарського виробництва Республіки Польща // *Агроінком*. – 2006. – № 2. – С. 65–70.
7. Крупінський Е. Сільське господарство Польщі і Європейський Союз // *Вісник аграрної науки*. – 2004. – № 7. – С. 5–9.
8. Синицина И., Чудакова Н. Развитие сельского хозяйства Польши в условиях системной трансформации // *Аграрная реформа в странах Центрально-Восточной Европы и России*. – М.: Наука, 2003. – С. 84–114.
9. *Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: Наукова доповідь / За ред. акад. УААН В.М.Трегобчука, чл.-кор. УААН Б.Й.Пасхавера*. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 260 с.
10. Білик Ю., Фрайчук О. Оцінка порівняльних переваг в умовах міжнародної економічної інтеграції (на прикладі сільського господарства України) // *Економіка України*. – 2007. – № 6. – С. 69–76;
11. Поплавська Ж., Ліманський А. Стан і перспективні моделі конкурентоспроможності національних економік України та Польщі // *Економіка та держава*. – 2006. – № 11. – С. 7–10.
12. Закон України "Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про економічне співробітництво" від 15.03.2006 р. – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство. – Доступний з: <<http://www.rada.gov.ua>>.
13. Крупінський Е. Сільське господарство Польщі і Європейський Союз // *Вісник аграрної науки*. – 2004. – № 7. – С. 6.
14. Скурська Н.М. Формування ринку земель сільськогосподарського призначення // *Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: Наукова доповідь / За ред. акад. УААН В.М.Трегобчука, чл.-кор. УААН Б.Й.Пасхавера*. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – С. 187–188.
15. Сельское и пищевое хозяйство в Польше / Министерство сельского хозяйства и развития села, R&R PROMOTION S.C., Варшава, 2006. – С. 10, 12–13.
16. Конституційні акти Європейського Союзу. Частина I / Упорядник Г.Друзенко; за заг. ред. Т.Качки. – К.: Юстиніан, 2005. – С. 57.
17. Власов В.І., Онищук М., Овсянніков О.В. Сільське господарство Польщі після вступу до Європейського Союзу // *Економіка АПК*. – 2005. – № 12. – С. 120–121.
18. Праця України 2006 рік: Бюлетень / Держкомстат України. – К., 2007. – С. 67.
19. Витрати і ресурси домогосподарств України у IV кварталі 2006 року / Держкомстат України. – К., 2007. – С. 57.
20. *Постанова Кабінету Міністрів України від 6 липня 2005 року № 543 "Про аграрний фонд"* // *Офіційний вісник України*. – 2005. – № 27. – Ст. 1543.